

POLSKIE ŚLADY W GRECJI



Grecja i Polska od wieków dzielą splecione ze sobą losy, których trwałym świadectwem są liczne miejsca pamięci rozsiane po helleńskiej ziemi. Niniejszy informator przybliży historię ukrytą w polskich grobach, pomnikach oraz tablicach pamiątkowych dedykowanych bohaterom, artystom i emigrantom związanym z tym krajem. Odkrywanie tych materialnych śladów to fascynująca podróż szlakiem wspólnej walki o wolność, kulturowej wymiany oraz osobistych historii naszych rodaków.

I. Miejsca pamięci o Jerzym Iwanowie – Szajnowiczu

- A. Grób na III cmentarzu ateńskim w dzielnicy Nikea
- B. Pomnik w Parku Iwanowa w Salonikach
- C. Popiersie na terenie Klubu Sportowego „Iraklis” w Salonikach
- D. Tablica w miejscu egzekucji na terenie Strzelnicy Kessariani

II. Grób Zygmunta Mineyki w Atenach

III. Miejsca pamięci o polskich Filhellenach

- A. Pomnik w mieście Messolongi
- B. Pomnik w miejscowości Peta
- C. Pomnik w kościele Przemienienia Pańskiego w Nafplio
- D. Pomnik Filhellenów w Atenach
- E. Ulica Mierzejewskiego w Atenach
- F. Ulica Garnowskiego w Atenach

IV. Groby polskich żołnierzy na Krecie

- A. Cmentarz w Rethymno
- B. Cmentarz katolicki w Chania
- C. Cmentarz aliancki w Chania

V. Pomnik polskiego lotnika w Malakasie

VI. Popiersie Juliusza Słowackiego w Nafplio

VII. Drzewo Krzysztofa Pendereckiego

VIII. Muzyczna ławeczka w Centrum Kultury Stavros Niarchos

I. Miejsca pamięci o Jerzym Iwanowie – Szajnowiczu

A. Grób na III cmentarzu ateńskim w dzielnicy Nikea

Jerzy Iwanow-Szajnowicz był polskim i greckim sportowcem, a w czasie II wojny światowej agentem brytyjskich oraz polskich służb specjalnych i bohaterem greckiego ruchu oporu. Był synem pułkownika armii carskiej W. Iwanowa i Warszawianki Leonardy Szajnowicz. Urodził się 14 grudnia 1911 r. w Warszawie. Gdy miał kilka lat, jego matka powtórnie wyszła za mąż, za greckiego przedsiębiorcę J. Lambrianidisa i przeprowadziła się do Salonik, gdzie zamieszkał też młody Iwanow. Trenował piłkę nożną i piłkę wodną w KS "Iraklis" Saloniki. Należał także do drużyny piłki wodnej AZS Warszawa i do reprezentacji Polski w piłce wodnej. Ukończył Uniwersytet Katolicki w Louvain (Belgia) oraz studia podyplomowe w Paryżu. Był poliglotą - oprócz polskiego opanował świetnie języki: angielski, rosyjski, francuski, niemiecki i grecki.

Wybuch wojny zastał go w Grecji. W maju 1940 r. rozpoczął współpracę z polską placówką wojskową w Salonikach. Od kwietnia 1941 r. przebywał w Palestynie. Oczekiwał na skierowanie do Brygady Karpackiej, jednak został ostatecznie odkomenderowany do dyspozycji wojsk brytyjskich i został agentem brytyjskiego wywiadu. Po przeszkoleniu w Aleksandrii został w październiku 1941 r. przetransportowany na pokładzie brytyjskiego okrętu podwodnego "Thunderbolt" do Grecji, gdzie rozpoczął działalność konspiracyjną. We współpracy z greckim ruchem oporu prowadził działalność szpiegowską i sabotażową. Przekazywał dowództwu angielskiemu i polskiemu informacje o niemieckich instalacjach wojskowych w Grecji, ruchach wojsk niemieckich i włoskich, konwojach płynących do Afryki Północnej. Grupa Iwanowa zniszczyła lub uszkodziła około 400 samolotów niemieckich i włoskich w fabryce Malziniotti w Nowym Faleronie (dzielnica Aten), głównie uszkadzając ich silniki. Wykorzystując umiejętności pływackie, wspierany przez greckich konspiratorów, Iwanow osobiście minował i niszczył niemieckie okręty podwodne i transportowe w porcie.

Trzykrotnie ujęty przez Gestapo, dwukrotnie zdołał zbiec. 8 września 1942 r., rozpoznany i zadenuncjowany przez znajomego, został aresztowany w Atenach po raz trzeci. 2 grudnia otrzymał od sądu niemieckiego potrójny wyrok śmierci. Wyrok wykonano 4 stycznia 1943 r. na strzelnicy wojskowej w dzielnicy Aten Kessariani. Według źródeł greckich przed śmiercią wołał jeszcze: „Niech żyje Grecja, niech żyje Polska”. Został odznaczony pośmiertnie Orderem Virtuti Militari, brytyjskim odznaczeniem War Medal 1939–1945 oraz greckim Krzyżem Walecznych.

Jego grób, mający status pomnika, znajduje się na III cmentarzu ateńskim w dzielnicy Nikea, kwatera 28, nr grobu 57.

23 listopada 2022 r., na mocy zarządzenia Ministra Edukacji i Nauki RP, Szkole Polskiej przy Ambasadzie RP w Atenach z siedzibą w Salonikach nadano imię Jerzego Iwanowa – Szajnowicza.



B. Pomnik w Parku Iwanowa w Salonikach

Ku czci Jerzego Iwanowa Szajnowicza, 30 października 1985 r. w Salonikach odsłonięto jego pomnik, wykonany według projektu polskiego artysty rzeźbiarza Mieczysława Weltera. Inicjatorem budowy pomnika było Towarzystwo Przyjaźni Polsko – Greckiej, a przedsięwzięciu patronowała Rada Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa, Główny Zarząd Polityczny Wojska Polskiego, Ministerstwo Kultury i Sztuki oraz Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Pomnik został odlany w brązie przez wyspecjalizowaną warszawską Spółdzielnię Pracy „Brąz Dekoracyjny” i specjalnym transportem dotarł do Salonik, gdzie przekazano go jako dar narodu polskiego dla mieszkańców miasta. Obok pomnika znajdują się dwie marmurowe tablice, które informują w języku polskim i greckim kim był Jerzy Iwanow-Szajnowicz. Odsłonięcie pomnika, któremu towarzyszyła oficjalna ceremonia z udziałem licznej polskiej delegacji, miało miejsce w rocznicę wyzwolenia Salonik spod niemieckiej okupacji.

Od ponad 40 lat pomnik jest punktem odniesienia podczas uroczystości poświęconych pamięci o patriotycznej, bohaterskiej postawie Jerzego Iwanowa-Szajnowicza i jego działalności w greckim ruchu oporu. Tam składane są wieńce i kwiaty, zapalane znicze, a polscy turyści odwiedzający Saloniki z dumą odnajdują polski ślad na greckiej ziemi.

W 2017 r. z inicjatywy Ambasady RP w Atenach powstała trójwymiarowa kopia pomnika, odwzorowująca wszystkie szczegóły oryginału. Kopia została wykonana w skali 1:2, w technologii druku 3D, przez polską firmę 3D Team Sp. z o.o. W ramach obchodów 100. lecia odzyskania niepodległości przez Polskę kopia pomnika została przekazana w darze dla Muzeum Wojny w Atenach, gdzie stanęła w części ekspozycji poświęconej okresowi II wojny światowej.



Pomnik Jerzego Iwanowa – Szajnowicza w Salonikach



Kopia pomnika w Muzeum Wojny w Atenach

C. Popiersie na terenie Klubu Sportowego „Iraklis” w Salonikach

W hołdzie dla bohatera salonicki klub sportowy „Iraklis” nazwał imieniem Iwanowa - Szajnowicza swoją halę sportową, która jest największym tego typu obiektem w mieście. Jerzy Iwanow-Szajnowicz jest także patronem sekcji pływackiej tego klubu oraz zawodów pływackich „Iwanofia” organizowanych przez KS „Iraklis”. Na terenie klubu od połowy lat 90-tych XX w. stoi kolumna zwieńczona popiersiem Jerzego Iwanowa -Szajnowicza. W 2021 r. Ambasada RP w Atenach sfinansowała koszty odrestaurowania popiersia oraz ufundowała specjalną marmurową tablicę informacyjną, która została umieszczona obok kolumny.

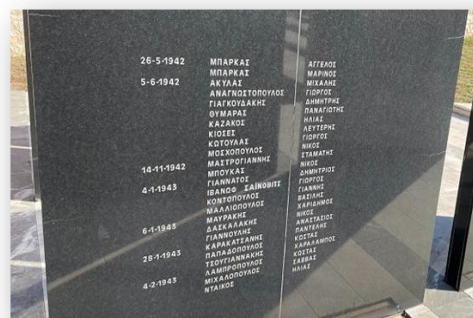


D. Tablica w miejscu egzekucji na terenie Strzelnicy Kessariani

Dawna strzelnica wojskowa w dzielnicy Kessariani w Atenach była wykorzystywana podczas niemieckiej okupacji w latach 1942-1944, jako miejsce egzekucji członków ruchu oporu. Naziści rozstrzelali tam łącznie ponad 600 osób. 4 stycznia 1943 r. stracony został Jerzy Iwanow-Szajnowicz oraz jego greccy współtowarzysze: Dimitrios Giannatos, Giannis Kontopoulos i Vasilis Malliopoulos. Dziś w tym miejscu stoi okazały pomnik ku czci ofiar oraz granitowe tablice z imionami, nazwiskami i datami ich śmierci.



Pomnik w Kessariani podczas obchodów 70. rocznicy śmierci bohatera z udziałem polskiej delegacji państwowej i Kompanii Reprezentacyjnej WP



Tablica z nazwiskiem Iwanowa-Szajnowicza i jego straconych współtowarzyszy

II. Grób Zygmunta Mineyki w Atenach

Zygmunt Mineyko h. Gozdawa, urodził się 11 maja 1840 r. w Bałwaniszkach koło Wilna. Był polskim arystokratą, powstańcem, oficerem, archeologiem i inżynierem, naczelnikiem wojennym powiatu oszmiańskiego w powstaniu styczniowym.

W 1858 roku Mineyko ukończył wileńskie liceum, a następnie wstąpił do Akademii Wojskowej w Sankt-Petersburgu w Rosji. W 1861 roku Mineyko wrócił do domu rodzinnego w celu prowadzenia antyrosyjskiej agitacji wśród ludności polskiej i białoruskiej. Z powodu prześladowań przez rząd rosyjski zmuszony był do wyjazdu do Włoch, gdzie był słuchaczem w Szkole Wojskowej w Genui. Podczas Powstania Styczniowego Mineyko wrócił do kraju i służył w oddziale Mariana Langiewicza, został aresztowany przez Austriaków i więziony w Krakowie, skąd później zbiegł. Udał się na Litwę, gdzie został naczelnikiem powiatu oszmiańskiego, organizując oddział powstańczy, ale po jego rozproszeniu został ujęty i wydany władzom rosyjskim. Udało mu się uniknąć kary śmierci dzięki łapówkom wręczonym rosyjskim urzędnikom i wyrok został zamieniony na 12 lat ciężkich robót na Syberii. W drodze na zesłanie spotkał francuskich więźniów – uczestników powstania styczniowego wspierających polskie ruchy wolnościowe. Zapamiętał ich nazwiska, aby później przekazać je władzom francuskim, co umożliwiło ich uwolnienie. W 1865 r. Mineyko udało się uciec z syberyjskiego wygnania i pod fałszywym nazwiskiem hrabiego Meberthe udał się do Francji, gdzie podjął studia na wydziale inżynierii lądowej i wodnej w elitarnej École Militaire w Paryżu. Po ukończeniu studiów Mineyko prowadził budowę linii kolejowych, mostów i kanałów w Bułgarii, Turcji i Grecji. W 1870 roku walczył we Francji w wojnie francusko-pruskiej.

W Grecji Mineyko został mianowany naczelnym inżynierem prowincji Epiru i Tesalii. W 1878 roku dokonał odkrycia śladów antycznej wyroczni w Dodonie. Stworzył mapę topograficzną i etnologiczną Epiru. W 1880 roku ożenił się z Greczynką Persefoną Manari, z którą doczekał się liczego potomstwa, a jedna z jego córek, Zofia, wyszła za mąż za Georgiosa Papandreou, gubernatora wyspy Chios, który później został trzykrotnym premierem Grecji. Także wnuk Mineyki Andreas Papandreou i prawnuk Giorgos Papandreou sprawowali funkcję premiera Grecji. W 1891 r. rodzina osiedliła się w Atenach, a Mineyko został mianowany głównym inżynierem Ministerstwa Robót Publicznych Grecji. Brał udział w rekonstrukcji i w renowacji antycznych obiektów olimpijskich, w tym Stadionu Panathinaikos (Kalimarmaro) goszczącego pierwsze nowożytny Igrzyska Olimpijskie w 1896 r. Podczas igrzysk Mineyko pisał sprawozdania z zawodów dla polskiej gazety „Czas”. W polskich czasopismach wydawanych w Krakowie i we Lwowie publikował listy, przedstawiając problemy greckiej polityki dotyczące konfliktów etnicznych z progreckiego punktu widzenia. Mineyko wziął udział w wojnie grecko-tureckiej w 1897 roku. Podczas I wojny bałkańskiej, jego plany strategiczne były kluczowe w osiągnięciu przez Greków kilku znaczących zwycięstw. Grecki parlament ogłosił go honorowym obywatelem Grecji w 1910. Po zakończeniu I wojny bałkańskiej został także odznaczony wysokim greckim orderem – Złotym Krzyżem Orderu Jerzego I. Pracował jako główny inżynier w Ministerstwie Robót Publicznych do sierpnia 1917 roku, kiedy doznał zawału serca i złożył dymisję. Podczas podróży do Polski w 1922 r. Mineyko otrzymał polskie odznaczenia wojskowe: Krzyż Srebrny Orderu Virtuti Militari i trzykrotnie Krzyż Walecznych oraz stopień pułkownika w stanie spoczynku, a w 1923 r. tytuł honorowego doktora medycyny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie.

Zygmunt Mineyko zmarł w Atenach 27 grudnia 1925 r. Został pochowany na I cmentarzu ateńskim, kwatera 6, numer grobu 251. W 2003 r. został patronem Szkoły Polskiej w Atenach.



Grób Zygmunta Mineyki na I cmentarzu ateńskim



Pamiątkowa tablica z okazji nadania imienia Zygmunta Mineyki Szkole Polskiej w Atenach



Portret Zygmunta Mineyki w mundurze pułkownika

III. Miejsca pamięci o polskich Filhellenach

Kiedy 25 marca 1821 r., w dzień Zwiastowania Bogurodzicy, Germanos, biskup Patras symbolicznie wywiesił nad monasterem Agia Lavra w Kalavrita powstańczą flagę, rozpoczęła się grecka wojna o niepodległość, zwana Greckim Powstaniem, czy też Rewolucją. Walka Greków o wyzwolenie spod osmańskiego jarzma spotkała się z falą sympatii w ówczesnej Europie, gdzie zrodził się ruch Filhellenów, przyjaciół Grecji, którzy nie tylko organizowali zbiórki pieniężne na wyposażenie powstańczej armii i wsparcie ofiar tureckich prześladowań (jedna z największych zbiórek miała miejsce w Warszawie 1822 r.), ale także ruszyli z bronią w rękę, aby wesprzeć Greków w ich walce.

Wśród walczących Filhellenów znalazło się kilkudziesięciu Polaków. Choć było ich mniej niż Niemców, czy Francuzów, mieli jednak o wiele większą wartość bojową. Przeważali wśród nich weterani armii Napoleona, którzy tułali się po różnych krajach Europy i obu Ameryk, angażując się we wszelkie rewolucje skierowane przeciw układowi Świętego Przymierza. Nie zabrakło ich również w Grecji.

A. Pomnik w mieście Messolongi

Podczas Powstania Greckiego miasto Messolongi było kilkakrotnie oblegane przez wojska tureckie. W 1826 r., po roku bezlitosnego oblężenia, w obliczu wyczerpanych zapasów wody, żywności i amunicji, załoga forticy podjęła decyzję o wysadzeniu się w powietrze wykorzystując resztkę prochu. Ten heroiczny akt zyskał nazwę „exodusu”. W bohaterskiej obronie Messolongi śmierć poniosło także kilkunastu Polaków, którzy na swych sztandarach nieśli hasło: „Za wolność waszą i naszą”.

Grecy docenili ich poświęcenie. Jedno z umocnień miasta nosiło imię T. Kościuszki, a 13 czerwca 1938 r., w Parku Bohaterów odsłonięty został pomnik polskich obrońców miasta wykonany według projektu prof. Henryka Uziembły. Pomnik składa się z płyty nagrobnej z napisem w języku polskim i greckim: „Za Grecję i Polskę”. Nad płytą wznosi się marmurowy krzyż wsparty na płaskorzeźbie przedstawiającej orła trzymającego w szponach szablę. Co roku w Niedzielę Palmową odbywają się greckie uroczystości państwowe upamiętniające bohaterskich obrońców miasta z 1826 r., w których uczestniczą przedstawiciele Ambasady RP w Atenach.



Pomnik polskich Filhellenów w Messolongi



Droga do Parku Bohaterów

B. Pomnik w miejscowości Peta

Miejscowość Peta leży na pograniczu Epiru i Etoloakarnanii, w odległości ok. 5 km od miasta Arta. Dzisiaj jest stolicą gminy Nikolaos Skoufas. 4 lipca 1822 roku (16 lipca wg kalendarza gregoriańskiego) stoczono tu jedną z najbardziej dramatycznych bitew Powstania Greckiego. Do walki z Turkami po stronie greckiej stanęli ochotnicy – Filhelleni – z całej Europy, a wśród nich kilkunastu Polaków. Filhelleni tworzyli dwa plutony, a dowódcą jednego z nich był polski oficer Franciszek Mierzejewski.

Wśród malowniczego pejzażu na zboczu górskim znajduje się marmurowy pomnik upamiętniający ofiary bitwy. Na pamiątkowej tablicy znajduje się jedenaście polskobrzmiących nazwisk poległych żołnierzy, aczkolwiek liczba Polaków walczących pod Petą mogła wynosić nawet 17. Bitwa pod Petą zakończyła się klęską wojsk greckich i filhelleńskich, mimo walecznej postawy zwłaszcza tych ostatnich. W ostatniej fazie bitwy oddział Mierzejewskiego został otoczony w cerkwi znajdującej się w Peta i zdziesiątkowany. Z życiem udało się ująć jedynie dwóm Polakom.

Poruszający opis ostatnich chwil życia Mierzejewskiego zamieścił w swoich pamiętnikach towarzysz broni Johann Elster, który znał go jako „Mizewsky’ego”: „ – Za mną! Rodacy, dzielni Polacy, za mną po zwycięstwo lub śmierć! – zakrzyknął dowódca, a gdy Turcy otoczyli kościół, w którym bronił się oddział i wspieśli się na dach budowli, Polacy nie używali już szpad, bagnietów ani noży, ale pięści, gwoździ i zębów”.



Pomnik Filhellenów poległych pod Petą



Tablica z nazwiskami poległych bohaterów



Uroczyste obchody rocznicowe

C. Pomnik w kościele Przemienienia Pańskiego w Nafplio

Pierwsze miejsce pamięci poświęcone Filhellenom, którzy polegli w walkach o wyzwolenie Grecji z osmańskiej niewoli, powstało w Nafplio w katolickim kościele pod wezwaniem Przemienienia Pańskiego. Pomnik znajduje się wewnątrz portalu wejściowego, a swoją konstrukcją okala wejście i nawiązuje do antycznej greckiej świątyni. Zbudowany jest z czterech filarów i trójkątnego zwieńczenia, wykonanych z pomalowanego na czarny kolor drewna sosnowego. Na zwieńczeniu napisano białymi literami po francusku: A LA MEMOIRE DES PHILHELLENES MORTS POUR L'INDEPENDANCE, a na filarach nazwiska dwustu osiemdziesięciu poległych Filhellenów. Wśród nich znajdują się nazwiska Polaków, którzy zginęli podczas bitwy pod Petą (Koulschelewski, Lasky, Mirziewski, Młodowski, Dielsiewski, Dobronowski) oraz na wyspach Eubea i Poros (Pronokowski i Odworski).

Pomnik powstał w 1841 r. według projektu bawarskiego rzeźbiarza Christiana Seigela, a jego fundatorem był francuski oficer i Filhellen August Hilarion Touret, stąd też pomnik nazywany jest „łukiem Toureta”.

Na terenie świątyni znajduje się podziemna krypta, w której w 1839 r. złożono szczątki Filhellenów walczących o wolność Grecji. Kościół katolicki w Nafplio nieprzerwanie służy katolikom zamieszkałym na Peloponezie i turystom odwiedzającym ten region.



Łuk Toureta w Nafplio

D. Pomnik Filhellenów w Atenach

Pomnik Filhellenów w Atenach znajduje się na dziedzińcu Muzeum Wojny, przy Alei Królowej Zofii (Vasilissis Sofias). Został odsłonięty w maju 2026 roku, z inicjatywy Towarzystwa Hellenizmu i Filhellenizmu we współpracy z Muzeum Wojny, realizując w ten sposób z prawie dwuwiekowym opóźnieniem odnośną rezolucję IV Zgromadzenia Narodowego w Argos z 1829 roku. Pomnik oddaje hołd ponad dwu tysiącom znanych i anonimowych Filhellenów, którzy wspierali lub poświęcili się dla Powstania Greckiego z 1821 roku. Centralnym motywem jest płaskorzeźba przedstawiająca Nike rozwiązującą sandały. Jest to parafraza słynnego reliefu z V wieku p.n.e. pierwotnie znajdującego się w świątyni Ateny Nike na Akropolu, a obecnie w Muzeum Akropolu. Po lewej stronie płaskorzeźby wyryto homerycką frazę „ΚΛΕΟΣ ΑΦΘΙΤΟΝ” (Wieczna Chwała), a po prawej stronie werset autorstwa poety Achillesa Paraschosa: „Κλίνω το γόνυ προ υμῶν, Φιλέλληνες” (Klękam przed wami, Filhelleni). Na marmurowych płytach wyryte są imiona i nazwiska Filhellenów, w tym Polaków, których udało się zidentyfikować.



Pomnik Filhellenów w Atenach

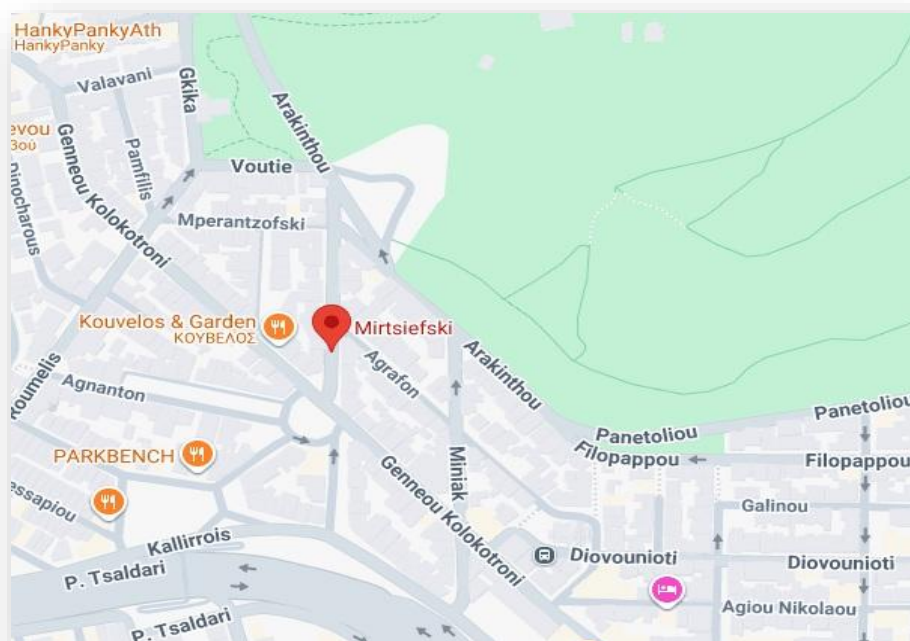
E. Ulica Mierzejewskiego w Atenach

Choć znanych jest kilkadziesiąt nazwisk polskich żołnierzy walczących w Grecji, to jednak ich zapis, najczęściej ze słuchu, przez nieobeznanych z językiem i ortografią polską Greków, Francuzów, czy Niemców spowodował, że badania prozopograficzne są niezwykle utrudnione. Badania nad identyfikacją polskich żołnierzy, uczestników Powstania Greckiego prowadził prof. Gościwił Malinowski z Uniwersytetu Wrocławskiego. Już kilka lat temu udało mu się przywrócić tożsamość najważniejszego z polskich Filhellenów, poległego w bitwie pod Petą w dniu 4 (16) lipca 1822 r. dowódcy II Kompanii Batalionu Filhellenów. W obcojęzycznych źródłach odnotowywany był m.in. jako Cav. Mierzivvcki; Mierzewsky; Merziewski, Merziefsky, Miziefski, Miziewski, Marziefsky, Morzafskis, a w polskiej literaturze jako Mierziewski, Mierzewski, a nawet Międzyrzecki. A tymczasem jest to były żołnierz epoki napoleońskiej Franciszek Mierzejewski, urodzony 22.10.1786 r. w Warszawie, syn Franciszka i Magdaleny Gudkowskiej. We wrześniu 1807 r. służył jako szwoleżer w 2. Kompanii 1. Pułku Szwoleżerów-Lansjerów Gwardii Cesarskiej Napoleona, w czerwcu 1809 r. był brygadierem, w styczniu 1811 furierem 5. Kompanii, a rok później wachmistrzem 3. Kompanii. W kwietniu 1814 r. odjechał na Elbę, skąd w marcu 1815 r. wrócił z Napoleonem do Francji. W maju 1815 awansował na podporucznika 1. Szwadronu 1. Pułku Szwoleżerów – Lansjerów Gwardii Cesarskiej. Wraz z armią napoleońską walczył pod Wagram, Witebskiem, Możajskiem, Berezyną, Lützen, Budziszynem, Dreznem, Lipskiem, Hanau, Brienne, Montmirail, Chateau-Thierry, Laon, Arcis-sur-Aube, Ligny i Waterloo. W maju 1813 r. otrzymał Krzyż Kawalerski Legii Honorowej [nr 35319] za udział w bitwie pod Weissenfelds/Lützen, gdzie wziął do niewoli syna pruskiego generała Blüchera.

1 października 1815 r. opuścił służbę francuską i udał się do Polski. W armii Królestwa Polskiego nie uzyskał potwierdzenia stopnia oficerskiego, a degradacji do stopnia podoficera nie przyjął i ponownie wyjechał za granicę. Trafił do Ameryki Południowej, gdzie pod wodzą Simona Bolívara wziął udział w walce o niepodległość hiszpańskich kolonii. Następnie wrócił do Europy i zaangażował się w zorganizowane przez włoskich karbonariuszy rewolucje w Królestwie Obojga Sycylii (1820) i Piemencie (1821). Po ich niepowodzeniu wyjechał do Grecji, gdzie w stopniu kapitana brał udział w tworzeniu z filhelleńskich ochotników regularnej armii. Poległ bohaterską śmiercią wraz z innymi Polakami w bitwie pod Petą, gdy z dachu wiejskiego kościoła osłaniał odwrót oddziału Filhellenów wystawionego w wyniku zdrady na atak przeważających sił tureckich.

Z okazji obchodów dwusetlecia Powstania z 1821 r. greckie Towarzystwo Hellenizmu i Filhellenizmu wybiło 10 medali upamiętniających najbardziej zasłużonych Filhellenów. Na jednym z nich widnieje bezbłędnie zapisane imię i nazwisko: Franciszek Mierzejewski, opatrzone portretem szwoleżera gwardii cesarskiej.

Ulica Mierzejewskiego w Atenach (οδός Μιρτσιέφσκυ) znajduje się w dzielnicy Filopappou, u podnóża Wzgórza Muz.



Ulica Mierzejewskiego na planie Aten



Medal pamiątkowy

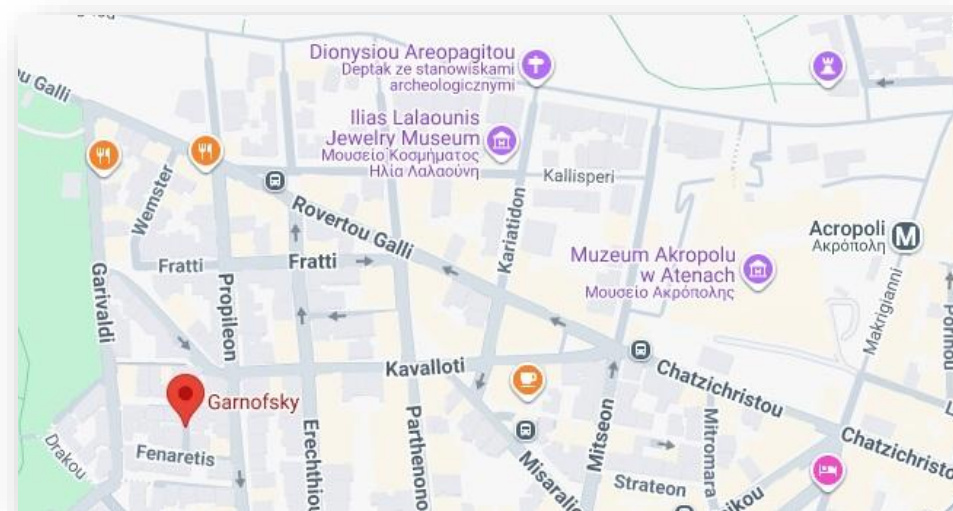
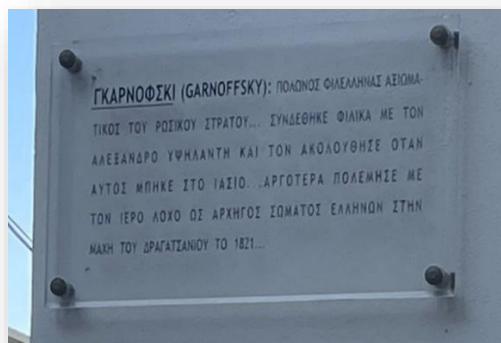
F. Ulica Garnowskiego w Atenach

Wieńczystaw Garnowski urodził się w Krastawiu, w okolicach Witebska, należącego obecnie do Białorusi. Był synem właściciela ziemskiego. Służył w Grodzieńskim Pułku Huzarów, gdzie w latach 1813–1815 jego towarzyszem broni był Aleksander Ipsilantis, późniejszy przywódca tajnego stowarzyszenia wolnościowego Filiki Eteria, które zapoczątkowało Powstanie Greckie. Garnowski odszedł z wojska w stopniu pułkownika ułanów w 1820 r. i przyłączył się dobrowolnie do greckiej eskapady. Jako jedyny nie-

Greki należał do najbliższego kręgu towarzyszy przywódcy stowarzyszenia Filiki Eteria. Stał się on w ten sposób pierwszym polskim żołnierzem Filhellenem walczącym w Greckim Powstaniu roku 1821. Garnowski związał się z Ipsilantisem na dobre i na złe. Wziął udział m.in. w bitwie pod Drăgășani (w dzisiejszej Rumunii), gdzie greckie oddziały poniosły dotkliwą klęskę. Ipsilantisowi nie pozostawało jednak nic innego, jak szukać schronienia na terytorium habsburskim, gdzie udał się wraz z towarzyszami, w tym z Garnowskim. Zostali jednak uwięzieni na rozkaz kanclerza Metternicha. Ipsilantisa zwolniono dopiero w listopadzie 1827 r. Pobyt w więzieniu dzielił z nim Garnowski aż do lutego 1825 r., gdy został deportowany do Rosji dzięki zabiegom cara Aleksandra I. Kiedy tylko wrócił do Polski, został z jego rozkazu aresztowany w Warszawie za „samowolną dezercję za granicę i współudział wraz z Ipsilantisem w bezprawnych działaniach”. Po śmierci Aleksandra I następny car, Mikołaj I, zwolnił Garnowskiego z więzienia, nakazał jednak pozostawanie w areszcie domowym pod ścisłym nadzorem policyjnym.

Garnowski najprawdopodobniej zmarł w 1835 r, a w 1837 r. król Grecji Otto nadał mu pośmiertnie Order Zbawiciela, najwyższe greckie odznaczenie państwowe.

Ulica Garnowskiego znajduje się w dzielnicy Koukaki w Atenach, u podnóża Akropolu.



Ulica Garnowskiego na planie Aten

IV. Groby polskich żołnierzy na Krecie

A. Cmentarz w Rethymno

Na cmentarzu katolickim parafii św. Antoniego znajduje się 18 grobów żołnierzy polskich. Byli to żołnierze 13 Pułku Strzelców rosyjskiego kontyngentu, stacjonującego na Krecie w latach 1897 - 1909 r.

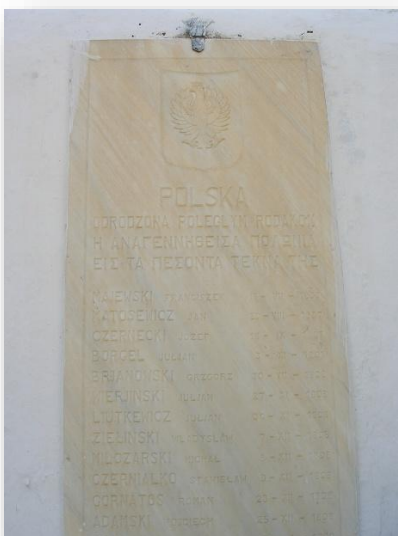
Obecność polskich żołnierzy w armii carskiej na Krecie na przełomie XIX i XX wieku wiąże się bezpośrednio z międzynarodową interwencją mocarstw (1897–1909), która doprowadziła do powstania autonomicznego Państwa Kreteńskiego. Polacy trafiali na wyspę nie z własnego wyboru, lecz w wyniku powszechnego poboru rekrutów z Królestwa Polskiego do rosyjskich sił zbrojnych. W 1897 roku na Krecie wybuchło kolejne krwawe powstanie chrześcijańskich Greków przeciwko panowaniu Imperium Osmańskiego. Aby zapobiec wojnie totalnej i ustabilizować sytuację, cztery mocarstwa – Wielka Brytania, Francja, Włochy i Rosja – dokonały interwencji wojskowej i podzieliły wyspę na strefy kontrolne. Rosjanie zajęli obwód Rethymno w środkowej części Krety. W skład Oddziału Ekspedycyjnego Rosyjskich Wojsk Imperialnych wchodził żołnierze różnej narodowości, przede wszystkim Rosjanie, ale również Polacy. Polskiego pochodzenia byli nie tylko zwykli poborowi, ale też oficerowie wysokiej rangi, jak płk. Konstanty Urbanowicz, czy kpt. Józef Kowalski. Liczba Polaków na wyspie w ciągu jedenastu lat obecności wojsk carskich nie przekroczyła 300-400 osób. Cmentarz katolicki w Rethymno stał się miejscem wiecznego spoczynku dla osiemnastu z nich. Po rewolucji październikowej grobami Polaków zajmowała się parafia katolicka w Rethymno, która w 1933 r. uzyskała pomoc finansową z Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP na prace renowacyjne i w grudniu tegoż roku odbyło się uroczyste otwarcie odnowionego cmentarza wraz z odsłonięciem płyty pamiątkowej, na której wyryto napis w języku polskim i greckim „Polska odrodzona poległym rodakom” oraz imiona, nazwiska i daty śmierci żołnierzy. W 1976 r. na murze przed wejściem na cmentarz umieszczono marmurową tablicę w językach polskim, greckim i angielskim z wyrytym napisem: „Miejsce wiecznego spoczynku żołnierzy polskich poległych w walce o wolność Grecji 1897-1905”.



Groby polskich żołnierzy w Rethymno



Tablica przy wejściu na cmentarz



Płyta pamiątkowa



Wejście na cmentarz

B. Cmentarz katolicki w Chania

Oprócz pochowanych w Rethymno polskich żołnierzy, na katolickim cmentarzu św. Krzyża w Chania znalazł się jeszcze jeden żołnierz, pochodzący z zaboru rosyjskiego – Władysław Pudło z 4. Roty 13. Pułku Strzelców, który zginął w Chania 29 kwietnia 1908 r. Jego grób wykonany z marmuru jest podobny do grobów służących w tej samej jednostce żołnierzy rosyjskich, których pochowano na prawosławnym cmentarzu. Napis na nagrobku wyryto w języku rosyjskim.



Grób Władysława Pudła w Chania

C. Cmentarz aliancki w Chania

Na Brytyjskim Cmentarzu Wojennym w zatoce Suda (Souda Bay War Cemetery), w pobliżu Chania, został pochowany polski pilot porucznik Janusz Zbyszyński, który zginął tragicznie w katastrofie lotniczej na Krecie 19 listopada 1943 r.

Porucznik Janusz Zbyszyński posiadał polski stopień porucznika (oficera technicznego) oraz brytyjski stopień Flying Officer (F/O). Początkowo służył w Polskim Oddziale Transportowym w Takoradi (Złote Wybrzeże, obecna Ghana). W sierpniu 1943 roku skierowano go do 178 Dywizjonu Bombowego RAF (178 Squadron) stacjonującego w Afryce Północnej, na polowym lotnisku Terria położonym w Cyrenajce (wschodnia część Libii). Stamtąd jednostka prowadziła nocne operacje bombowe i minerskie w rejonie Morza Śródziemnego, w tym nad okupowaną przez Niemców Grecją i Kretą. Celem misji, w którą w nocy z 18 na 19 listopada 1943 r. wyruszył por. Zbyszyński na pokładzie amerykańskiego samolotu bombowego Liberator III K (nr seryjny BZ891), było minowanie wód morskich u wejścia do portu Chania. Maszyna została prawdopodobnie uszkodzona przez niemiecką artylerię przeciwlotniczą. Samolot rozbił się w Ano Fortetsa, dzielnicy miasta Heraklion. W katastrofie zginęła cała załoga samolotu, w skład której oprócz Polaka wchodziłi Brytyjczycy. Zbiorowa mogiła załogi Liberatora (BZ891), w postaci kilku przylegających do siebie tablic, znajduje się w kwaterze 16, rząd E.



Zbiorowa mogiła załogi Liberatora III BZ891



*Płyta nagrobna por.
Janusza Zbyszyńskiego*

V. Pomnik polskiego lotnika w Malakasie, poświęcony kpt. pilotowi Józefowi Bargielowi i katastrofie lotniczej PLL LOT

Położona w odległości 40 km na północ od Aten, niewielka miejscowość Malakasa posiada „polską” kartę w swojej historii. W dniu 1 grudnia 1936 r. w pobliżu miasteczka rozbił się lecący na trasie Warszawa – Ateny samolot PLL LOT typu Lockheed L-10 „Electra”, przewożący na pokładzie 5 pasażerów (2 Bułgarów i 3 Polaków) oraz radiooperatora. Była to pierwsza katastrofa samolotu Polskich Linii Lotniczych LOT. Pilot Józef Bargiel zmarł na miejscu wypadku na skutek wewnętrznych obrażeń. Pozostałe osoby ocalały, otrzymując natychmiastową pomoc od kilkunastu mieszkańców Malakasy, którzy byli świadkami katastrofy i pośpieszyli na ratunek. U zbrocza góry, gdzie na skutek gęstej mgły doszło do wypadku, rozpalili oni ognisko, zatrzymując w ten sposób pociąg, który dowiózł poszkodowanych do ateńskiego szpitala.

Władze polskie przyznały mieszkańcom Malakasy Brązowy Krzyż Zasługi w uznaniu ich wspaniałej postawy. Na miejscu katastrofy, jeszcze przed II wojną światową powstał, ufundowany przez Ambasadę RP, pomnik w kształcie krzyża, z napisem w języku polskim i greckim: Ś.P. Józef Bargiel – pilot nawigator PLL LOT – tu zginął śmiercią lotnika dnia 1.12.1936, (współrzędne GPS: 38°13'29.0"N 23°49'01.0"E). Jego ciało powróciło do Polski i spoczęło na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie. Wrak samolotu został przekazany przez LOT władzom Malakasy. Pieniądze otrzymane z jego sprzedaży miały być przeznaczone na budowę szkoły, niestety ze względu na wybuch wojny, inwestycja nie doszła do skutku.



Pomnik w pobliżu miejscowości Malakasa



Kapitan pilot Józef Bargiel

VI. Popiersie Juliusza Słowackiego w Nafplio

Popiersie polskiego poety Juliusza Słowackiego odsłonięto 11 czerwca 2023 r. na dziedzińcu kościoła katolickiego pw. Przemienienia Pańskiego w Nafplio. Pomnik powstał z inicjatywy proboszcza parafii katolickiej, ks. Ryszarda Karapudy SChr. Jego projektantami i wykonawcami byli pochodzący z Doniecka ukraińscy artyści Ołeksandr i Liza S. Porożniukowie, którzy od 2014 r. przebywają w Polsce, jako uchodźcy wojenni.

Lokalizacja pomnika nie jest przypadkowa. Juliusz Słowacki odwiedził Nafplio w 1836 roku podczas swojej podróży na Wschód. Pobyt ten wywarł ogromny wpływ na jego twórczość, inspirując go m.in. do napisania słynnego poematu „Grób Agamemnona”.



VII. Drzewo Krzysztofa Pendereckiego

Zasadenie drzewa w ogrodzie Megaro Mousikis, czyli Filharmonii Ateńskiej zostalo zorganizowane 1 kwietnia 2023 r. przez Ambasade RP w Atenach, w ramach globalnego projektu „Ogród Pendereckiego”. Drzewo posadzone dla uczczenia pamieci wybitnego polskiego kompozytora to kwitnaca *Acacia saligna*, znana w Polsce pod nazwa niebieskiej mimozy lub niebieskiej akacji. Krzysztof Penderecki stworzyl i pielagnowal ogród w miejscowosci Luslawice, niedaleko Tarnowa, gdzie mieszkal przez kilkadziesiat lat. Znajduje sie w nim kolekcja licznaca ponad 2 tysiacze gatunkow drzew i krzewow.

Uroczystosc zasadenie drzewa poprzedzila koncert orkiestry Sinfonia Varsovia i wybitnego pianisty Rafala Blechacza, ktory wypelnil publicznościa sale koncertowa im. Ch. Lambrakisa w Megaronie.



Uroczystość zasadzenia drzewa Pendereckiego w ogrodzie Filharmonii Ateńskiej

VIII. Muzyczna ławeczka w Centrum Kultury Fundacji Stavros Niarchos

Ławeczka solarna, wyprodukowana przez polską firmę technologiczną SEEDiA, została przekazana w 2019 r. przez Ambasadę RP w Atenach dla Centrum Kultury Fundacji Stavros Niarchos (SNFCC), zlokalizowanym w dzielnicy Faliro w Atenach. Był to dar z okazji stulecia nawiązania polsko-greckich stosunków dyplomatycznych.

Ławeczka, wyposażona w panele solarne, podświetlenie, funkcję ładowania urządzeń mobilnych oraz możliwość odtwarzania kilkunastu utworów Fryderyka Chopina, cieszy się dużym zainteresowaniem wśród odwiedzających ogrody SNFCC.



Muzyczna ławeczka w parku Centrum Kultury Fundacji Stavros Niarchos